
Popovics Béla

A FESZTY-KÖRKÉP: A TELJES MUNKÁCSI PANORÁMA

Feszty Árpád *A magyarok bejövetele* című hatalmas körkép megálmodója. Feszty társaival együtt Munkácson készítette el a körkép vázlatait. A művész egyrészt ismerhette az Anonymus Gestájában gyökerező, a várossal kapcsolatos honfoglalás-kori mondát, másrészt Feszty Jókai Mór nevelt lányának a férjeként apósától közvetlenül is hallhatott e város gyönyörű fekvéséről, ugyanis a nagy mesemondó Munkácsy Mihály társaságában tartózkodott itt 1882-ben. Egyébként Jókai javaslatára választotta Feszty a honfoglalást témájául, miután 1891-ben Párizsban megtekintette a napóleoni háborúról festett panorámát, és ennek hatására határozta el egy nagyszabású körkép megfestését.

A 120 méter hosszú, 15 méter magas és 38 méter átmérőjű, több mint 2000 figurát felvonultató alkotás 1892-től 1894-ig készült. Feszty gondos előtanulmányok után, neves festőművészek bevonásával kezdett hozzá a munkához. Még a felesége, Jókai Róza (Laborfalvy Róza unokája) is részt vállalt az alkotásban: a sebesültek és halottak megfestése lett az ő feladata. (Férjéhez hasonlóan ő is elvégezte a Münchener Akadémiát.)

Mivel az alkotás témája a magyarok bejövetele, sokan azt gondolják, hogy a háttérter Verecke vidéke képezi. Ám a körkép Munkácsot és környékét ábrázolja. Egyértelműen felismerhetők a várost körülölelő hegyek, a csendesen hömpölygő Latorca és a nyugati irányban elnyújtózó alföld, amelynek határán méltóságteljesen magasodik a várhegy.

Véleményem szerint a művészek több munkácsi dombra is felkapaszkodtak a minél hitelesebb panoráma keresésekor. A körkép reprodukciójával a kezemben végigjártam a lehetséges helyszíneket. Az egyik a munkácsi Csernek-hegy (Klastrom-hegy) egyik nyugatra néző magaslata volt. Az említett monda szerint honfoglaló őseink a vereckei átkelés után először ezen a dombon álltak meg pihenni: Feszty a történelmi hitelesség szempontját figyelembe véve kapaszkodhatott fel erre a festői magaslatra, ahonnan egyébként az egyik legszebb rálátás nyílik a városra és környékére.

A másik lehetséges helyszín a város délkeleti határában található Pál-hegy, amelyen évszázadokkal ezelőtt a Pálosok kolostora tekintett le a munkácsi panorámára. Már ezeken a dombokon is egyértelmű volt számomra, hogy a körkép teljes egészében Munkácson készült, de még mindig kerestem azt az egyetlen, minden kétséget kizáró pontot, ahol a művészek palettái állhattak. Végre sikerült megtalálnom a város keleti részén emelkedő kendereskei magaslatot. Csodálatos érzés volt szinte méteres pontossággal behatárolni az a helyet, ahol a körkép vázlatai készültek. Erről a magaslatról ugyanis pontosan beazonosítható a körképen megfestett táj, gyakorlatilag egymásra helyezhető a körkép és a most lefényképezett munkácsi panoráma: a Zsomyó kettős csúcsa, előtte a Csernek-hegy, balra a Lovácska, majd a rónaságból kiemelkedő várhegy,

a távoli Beregszász környéki dombok, a Pál-, Nagy- illetve a Pap-hegy, előtérben a Kamjanka-domb, amelytől balra a Szentmiklós fölött jobbra tartó Borló vonulatai búcsúznak a Latorca völgyétől.

Feszty és művésztársai több helyszínen is dolgoztak, rengeteg vázlatot készítettek, de végül kizárólag a munkácsi panoráma került fel a körképre. A Vereckei-szorosra is csak egy sziklás rész emlékeztet, amelyet a kamjankai domb oldalába festettek bele. Feszty tehát nem egy több részből mesterségesen összeállított, elképzelt tájat alkotott meg, hanem realiztikus hitelességgel ábrázolta a kendereskei magaslatról ma is élénk táruló munkácsi tájat.

Érdekesek a munkácsi lapokban 1892 szeptemberétől fellelhető hírek a körképen dolgozó művészek itt-tartózkodásáról. Megtudjuk, hogy a festők szorgalmasan dolgoztak a panoráma-képen, akikhez rövidesen csatlakozott a tájképeiről híres Spányi Béla is. Az egyik csoport a Munkács határában lévő Kendereskén táborozott le, a másik művésztársaság Alsó-Vereckére látogatott el a Vereckei-szoros megtekintése végett, ahol vázlatokat is készítettek. Érdekes színfolt a Mednyánszky Mária-napi búcsún esett kalandjáról tudósító részlet: „Barangolása közben egy vasúti őr gyanakodni kezdett és igazolásra szólította fel Frigyesfalva közelében, de az állomásfőnök szívessége folytán minden nagyobb veszedelemtől megszabadult.”

Egy másik hírből megtudjuk, hogy a művészek elhagyták Kendereske mellett felállított sátrukat, és az Ung megyei Szlatinára mentek, „ahol az lesz feladatuk, hogy a bevonulást határoló hegycsoportoknak másik részét is megrajzolják. Két hétig fognak a helyszínen időzni, amely idő alatt elkészítik e vázlatokat és azután mindnyájan Budapestre mennek, hogy a fölvetett vázlatokat Feszty Árpád epreskerti műtermében kidolgozzák és megrajzolják.” Báró Mednyánszky László és Újváry Ignác is – akinek korai képei nagyobb történelmi kompozíciók – dolgozott itt két hétig. Ezalatt a körkép vázlatai mellett önálló alkotásokat is készítettek. „A festőművészek közül e vázlatokon kívül különösen Mednyánszky és Újváry egy pár fölvételt is csinált, amelyekkel találkozni fogunk a képzőművészeti társulat őszi kiállításán”. A sajtó prognózisa igaznak bizonyult, ugyanis a Múcsamok az évi tárlatán valóban szerepeltek a „munkácsi művészhetek” alkotásai. Tudjuk, hogy a budapesti kiállításon „a legnagyobb értéket Mednyánszky Latorca-parti képe – *Munkács vidékéről* – jelentette; ezt a király vette meg.”

1894-ben a körkép elkészültéről is olvashatunk híradásokat a helyi sajtóban, amelyek azért is érdekesek, mert a két évvel ezelőtti itteni munkálatokról is beszámolnak, értékes részletekkel egészítve ki ismereteinket: „Ama pár hétnek, mit Feszty Árpád s művész társai 1892 augusztusában Munkács vidékén töltöttek, érdekes és maradandó nyomai vannak festészetünkben. Mindenki emlékszik Munkács város e nevezetes pár hetére,

a művészeket ért híres nevezetes kalandokra, Mednyánszky báró frigyeshalvi fogságára, mit *kém*gyanánt volt kénytelen végig szenvedni, az uradalmi juhászkutyák csekélyfokú műszeretetére, az elegáns Fesztyre, a kevésszavú Ujváryra, az egész kis nomád művészársaságra, kik jókor reggel a Latorca hídján, napközben a közeli hegyeken-dombokon sátrak alatt vették fel vázlataikat s estére csengős-bongós fiákereken robogtak a Csillag-szállóba.

Mindig ez érdekes napokra gondoltam vissza, valahányszor a Műcsarnok kiállításain oly képpel találkoztam, mikhez e munkácsi pár hét adott a művésznek tárgyat, inspirációt... Hirtelenjében csak Ujváry két képét, a *Pásztorlánykát* az *Anyai boldogság* címűt emlitem fel... (és) Mednyánszky báró Latorca-parti (festményét)... s híres esti tájképét: íme, egy év kiállításán is mennyi nyoma a munkácsi művészheteknek.

plasztikusan, hogy elfeledkezem, hogy mindez festmény.”

A kiállított képet a megnyitás után röviddel, 1894 novemberében egy fiatal munkácsi festőtehetség is megtekinthette. A kis Welber fiút Wékerle Sándor és a munkácsi Nedeczey János országgyűlési képviselő is felkarolták, s a budapesti út alkalmából a Feszty-körképet is megcsodálhatta. Szüleinek a fővárosból írt levelében a kisfiú így emlékezik: „Alig tudtam kijönni, úgy szédültem bele. Milyen világ az! azok az ős emberek! szinte félttem tőlük. Egész éjjel nem tudtam aludni, pedig igen drága vendéglőben voltam szállva. Csak az ágyért 2 forintot fizetett Nedeczey úr...”

Az elkészült és kiállított képről szép sorokat olvashatunk egy másik cikkben is, ahol a szerző büszkén hangsúlyozza a monumentális alkotás munkácsi vonatkozásait: „...e nagyszabású festmény bennünket úgy is mint hazafiakat, úgy is mint

De mindez csak bevezetés volt a művészek részéről. Igazi, hosszú, kétéves, bravúros munkájuk a nagy körkép: *A magyarok bejövetele* volt. S jól esik ismertetésemet avval kezdeni, hogy nekünk, munkácsiaknak valamivel több közünk van ez alkotáshoz! Ott voltunk eredeténél, ősmérjük genezisést, a mi vidékünk van benne lefestve. Ennyi lokálpatriotizmus, ha még oly naiv is, engedtessek meg e sorok írójának. Aki szerette gyermekora vidékét, az megérti ezt. Sajátságos érzés is az, mikor az ember az Andrássy út zajából, porából egy sötét, piros villanylámpású misztikus folyosón végig tapogatózva egyszerre csak Munkács vidékén találja magát. Elöttem az egész Latorca völgy, a maga szépségében végtelen realizmussal elővarázsolva. Ott kanyarog a folyó fűzligetei között, ott látom a távolban a várhegyet, amott a Gális-hegy, a klastrom hegye: mindez ott van, oly

különösen munkácsiakat közelebről érdekel... Tudjuk, hogy e kép megalkotásához Feszty Árpád két ízben rándult le Munkácsra. Az első alkalommal készült el az első kompozíció, ezt követte az egész körkép terve egy tized nagyságban...

A művész másodszor Mednyánszky, Spányi, Ujváry társágában jöven Munkácsra, színvázlatokat készített, fölvételeket eszközölt s matematikai pontossággal lerajzolták környöskörül a munkácsi völgyet, amely a vereckei-szoroshoz vezet. Ily előzmények után következett az óriás mű megszerkesztése...”

Részlet egy további korabeli leírásból, a híres műértő tárcaíró, Tóth Béla tollából:

„... látjuk Árpádot és vezéreit, a magyarok taborát, a szeke-
reken közelgő asszonyokat... Északon a szolyvai havasok
fehérlenek, nyugaton a Latorca vize kanyarog, keleten erdős

halmok zárják be a szemhatárt, délen pedig a munkácsi hegy mögött nagy, termékeny rónaság mosolyog. Fönségesen szép ez a vidék, benne van hazánknak minden zordon szépsége és derült búbája... Elragadó ez a táj! Ha egyéb sem volna az óriás vászonon, máris azt mondanók, hogy ez a festmény művészetünk egyik legszebb alkotása. Soha nem hatott még így ránk festett levegő, felhő, hegy, föld, erdő és víz...”

Az 1894-ben megalakított *Magyar Körkép Részvénytársaság* egyik kiadványában a következő leírás olvasható az alkotásról: „A néző leghelyesebben jár el, ha a festmény szemlélését az északi oldalon kezdi el. Velünk szemben áll a szolyvai havas (a Szentmiklós község fölött húzódó Borló vonulatáról van szó). Őseink a Vereckei-szoroson jöttek át s a volóci völgyön lehúzóva értek a mai Munkács vidékére s itt pillantották meg legelőször a magyar hazát, az alföldi rónaságot... jobbra a

ungváriaknak ezt a magatartását. Érthető ezek ismeretében a felháborodás, amit annak a híre váltott ki, hogy Ungvár a Feszty-körképre is vágyakozik. Néhány sor az 1943-as sajtó idevágó részéből: „... Ungvár lépéseket tett a Feszty Árpád *Magyarok bejövetele* című körképének megszerzésére... Ha megfelel a hír a valóságnak, mely szerint Ungvár már helyiséget is felajánlott, akkor azt kell mondanunk, hogy rovásunkra és kárunkra szolgáló cselekedet történt. Előrebocsátjuk, hogy véleményünk szerint e nemzeti kincs részére Budapesten kell megfelelő, méltó elhelyezést biztosítanunk, hogy az egész ország népe és a külföld számára is a legjobban hozzáférhető legyen... Ám, ha bármi oknál fogva mégis arról lehetne szó, hogy Feszty Árpád körképe vidékre kerüljön, akkor itt csakis és kizárólag Munkács város jöhet számba...” Az 1894. május 12-én elkészült alkotás először a mai Hősök tere bal oldalán felépített körpavilonban volt

szolyvai havasoktól vonul végig a munkácsi hegység, ... szemben a havassal terül el a beregi rónaság, háttérben a távol kékellő beregszászi hegyekkel. Jobbra a síkságon a Lovácska hegység végzi a Kárpátok láncolatát, középen a munkácsi várhegy mered ki magában a síkság közepén. A síkságon kanyarog a Latorca...”

Hosszú szünet után 1943-ban merült fel újból a munkácsi sajtóban a Feszty-körkép azzal kapcsolatban, hogy egyes hírek szerint Ungvár meg akarja szerezni. Ungvár 1941-től önmaga számára el akarta perelni Munkácstól az Árpád-szoborfelállításának jogát. A város vezetését nem érdekelte, hogy a Latorca-parti polgárok már az 1890-es évek elejétől nagyon komolyan dolgoztak azon, hogy a város központjában Árpád fejedelemnek szobrot állítsanak. A munkácsiak sérelmesnek érezték az

kiállítás. Olyan óriási sikere volt, hogy rövidesen Londonban is bemutatták. Ezalatt Budapest helyhatósági szervei elhatározták a Szépművészeti Múzeum felépítését azon a helyen, ahol a körkép épülete állott. Az Angliából visszatért alkotást a Városligetben helyezték el egy fából készült kiállítóteremben. 1944-ben bombatalálat érte az épületet, s a festmény is komolyan megsérült. Később nyolc méteres sávokra fölszabdalva biztonságos helyre menekítették az évek alatt még jobban károsodott körkép megmaradt részeit. Hosszú vajúdas után végül lengyel restaurátorok nagyszerű munkájának köszönhetően megújult a hányatott sorsú mű, amely végül Ópusztaszeren talált végleges otthonra. Feszty Árpád alkotását, a munkácsi tájat hűségesen megőrkítő körképet 1995. augusztus 1-jétől tekinthetik meg ismét a látogatók.